

Ordliste

Art

Annet ord for type dyr, insekt, fugl eller plante.

Artsmangfold

Artsmangfold betyr at det finnes mange forskjellige arter. En øy med to fuglearter og en pattedyrart har større artsamangfold enn en øy med bare en fuglearter og en pattedyrart. Hittil har man funnet ca. 1,8 millioner arter på jorda. Det største artsamangfoldet finnes i regnskogene.

Atmosfæren

Atmosfæren er et luftlag som ligger rundt jorda som et teppe. Atmosfæren sørger for at temperaturen er jevn, ved å slippe inn og slippe ut akkurat passe med solstråler. Uten atmosfæren ville det vært mye varmere om dagen og mye kaldere om natta.

Avfall

Et annet ord for søppel eller det som blir igjen av et produkt eller vare som vi ikke får brukt til noe. F.eks. når du har drukket opp brusen i brusflaska, er flasken avfall som kan resirkuleres.

Avskoging

Når alle trærne i et område hugges helt ned.

Barnekonvensjonen

En internasjonal avtale som alle FNs medlemsland, unntatt ett, har skrevet under på. Avtalen handler om at landet (staten) har plikt til å beskytte barna i landet og gi dem det de trenger for å ha det bra.

Befolkning

Den totale summen av antall mennesker som lever på et bestemt område, f.eks. jorda.

Befolkningsvekst

Når det fødes flere mennesker enn det dør i en befolkning, vil det bli flere mennesker, og vi får da en befolkningsvekst.

Behov

Et ord for å beskrive at vi trenger noe eller at noe er nødvendig.

Bistand

Fellesord for penger, mat, utstyr, råd og hjelp som et land gir til et annet land.

Bærekraftig utvikling

En utvikling som gjør at alle som lever nå får det de trenger, uten å ødelegge mulighetene for menneskene som kommer etter oss.

Bærekraftsmålene

17 mål for hvordan FNs medlemsland skal arbeide for bærekraftig utvikling frem mot år 2030.

Demokrati

Et annet ord for folkestyre, hvor folk stemmer frem lederen av landet i et valg.

Diskriminering

Å behandle mennesker urettferdig på grunn av kjønn, religion, språk, hudfarge eller noe annet.

Eksportere

Å selge varer og produkter som er laget i et land til et annet land. For eksempel eksporterer Norge fisk til Japan. Det motsatte av å importere.

Ekstrem fattigdom

Å leve for under 10 kroner om dagen.

Ekstremvær

Når været er så kraftig at det er farlig for både mennesker og naturen. Flom, tørke eller sterke vinder som orkan eller storm er eksempler på ekstremvær.

Energi

Energi er den kraften som får noe til å skje. Sola er jordas viktigste energikilde. Den overfører energi til det som solstrålene treffer. Naturen lagrer solenergien på forskjellige måter, f.eks. i planter, som vi spiser.

Energikilde

Alt stoff i verden finnes i former som kan forandres til energi og er ressurser som menneskene kan bruke til å skaffe energi for å produsere varme, lys og bevegelse. Vannkraft er energi som er lagret i vann. Sola gjør at vannet fordampes og blir til skyer og regn. Regnvannet kan lagres i en demning i høyden. Når demningen åpnes, forandres energien i vannet til bevegelsesenergi som vi kan bruke til å lage elektrisk energi, som igjen blir til strøm.

Erosjon

Skadelig slitasje på jordoverflaten skapt av blant annet vann og vind. Når materiale løsner, smuldrer, og flyttes på av vann, vind, havstrømmer og isbreer, kalles det erosjon.

Ferskvann

Ferskvann er vann uten salt og kommer fra regn og snøsmelting.

Finansiere

Å skaffe og sette av penger til et bestemt mål. Eks.: Å finansiere byggingen av et hus er det samme som å skaffe penger til husbyggingen.

Flom

Når det regner mye eller snøsmeltingen går for raskt. Elven eller innsjøen har ikke plass til alt vannet som flyter utover sine vanlige grenser.

FN (Forente Nasjoner)

En internasjonal organisasjon som arbeider for fred og samarbeid med 193 medlemsland.

Fornybar energi

Fellesord for energi som kan brukes om og om igjen uten å bli brukt opp. Vann, vind og sol er eksempler på fornybare energikilder.

Fornybare ressurser

Ressurser som det hele tiden lages nytt av og kan brukes uten å bli brukt opp, så lenge man ikke bruker for mye på en gang. Vann, skog, vind og fisk er eksempler på fornybare ressurser.

Generasjon

Tiden det tar fra man blir født til man føder egne barn. Det kalles ofte et slektsledd. Det kan også bety alle mennesker som lever på samme tid. Besteforeldre, foreldre og barn er eksempler på tre generasjoner.

Gjeld

Penger som er lånt og som må betales tilbake. Både personer og land kan ha gjeld.

Global

Noe som gjelder hele kloden og alle som bor her.

Global oppvarming

Stigning i jordas gjennomsnittstemperatur. Utslipp av karbondioksid er f.eks. en av grunnene til oppvarmingen.

Grunnvann

Ferskvann som finnes under bakken. Når det regner, trekker vannet ned i bakken og lagres i sprekker og rom under jordas overflate. 97-98% av alt flytende ferskvann på jorda finnes i grunnvannet.

Helse

Annet ord for sunnhet eller å være frisk. Mat, rent vann, ren luft, vaksine, medisiner og tilgang på helsetjenester er blant de tingene som påvirker helsen vår.

Helsetjenester

Fellesord for hjelp fra lege, sykepleiere, sykehus, helsesøster, vaksine, medisin, operasjon og behandling om man er syk.

Ikke-fornybare ressurser

Ressurser som brukes opp og ikke fornyer seg. Eksempel: kull, gass og olje.

Import

Å kjøpe varer og tjenester fra et annet land til sitt egen land. Det motsatte av å eksportere.

Industri

Produksjon som gjør råvarer om til produkter eller varer, ofte i en fabrikk.

Infrastruktur

Fellesord for alt som får et samfunn til å fungere godt. Veier, flyplasser, havner, jernbaner, strøm-forsyning, internett, telefonnett, vann og kloakk, søppelanlegg er eksempler på dette.

Innovasjon

Å skape noe nytt og tenke på nye måter.

Internasjonal

Betyr at noe gjelder mange land eller alle land i verden.

Karbondioksid (CO₂)

En gass som finnes naturlig på jorda. Planter bruker karbondioksid i fotosyntesen. For mye karbondioksid i atmosfæren er med på å skape global oppvarming.

Klima

Klima er gjennomsnittsværet på et sted, målt over tid, vanligvis 30 år.

Klimaendringer

Store forandringer i været over tid. Global oppvarming er med på å skape klimaendringer.

Klimagasser

Gasser som slipper igjennom solstråler på vei inn til jorda, men som ikke slipper dem ut igjen. Karbondioksid (CO₂) er et eksempel på en klimagass.

Konvensjon

Et annet ord for en internasjonal avtale. Barnekonvensjonen er eksempel på en konvensjon.

Levestandard

Ord som forteller om hvor godt behovene dine for et hjem, mat, klær, fritid blir dekket.

Likestilling

Like rettigheter og muligheter for kvinner og menn.

Likeverdighet

Eksempel: at alle mennesker er like verdifulle.

Matsikkerhet

Et ord for å beskrive hvor sikkert det er at det vil være nok og sunn mat til alle.

Menneskerettigheter

Rettigheter du har krav på at myndighetene i landet passer på at du får oppfylt. Du har disse rettighetene ganske enkelt fordi du er et menneske.

Nasjonal

Når noe gjelder ett land eller en nasjon. F.eks. det som gjelder for Norge, er nasjonalt for Norge.

Produksjon

Ord for å lage eller skape varer og tjenester.

Redusere

Et annet ord for å minske, dempe eller gjøre mindre. F.eks. å redusere fattigdom vil si at man forsøker å gjøre fattigdommen i verden mindre og at færre er fattige.

Resirkulere

Bruke om igjen, sette tilbake i ressurskretsløpet.

Ressurs

En ting man kan bruke til noe nyttig. Trær, vann, gull og olje er eksempler på ressurser. Men også mennesker kan være ressurser.

Rettighet

Et annet ord for noe du har krav på. Du har for eksempel rett til å stemme i valg når du er 18, eller bestemme over din egen kropp.

Råvare

Stoffer og varer som finnes naturlig, som kan brukes til å lage et produkt.

Sanitæranlegg

Et system av rør. Noen leder vann til hus, og andre brukes til å kvitte seg med skittent vann, urin og avføring.

Slum

Et område i eller ved en storby, hvor det bor mange fattige mennesker.

Sosiale forhold

Sier noe om hvordan folk lever i et samfunn. F.eks. når det gjelder helse, utdanning, likestilling og demokrati.

Sprøytemidler

Stoff som brukes i jordbruket for å beskytte avlinger mot skadedyr, men som også forurenses miljøet.

Styresett

Måten et land styres på, forholdet mellom de som har makten og befolkningen i landet. Et eksempel på styresett er demokrati, hvor befolkningen er med å bestemme gjennom valg.

Sult

At kroppen ikke får nok mat og dermed ikke får energi.

Temperatur

Mål for å beskrive hvor kaldt eller varmt det er. Jordas gjennomsnittstemperatur er ca. 15 grader.

Tørke

Mangel på vann i et område. Noen av konsekvensene av tørke kan være skogbrann, at avlinger dør, at ørkenområder sprer seg og mangel på drikkevann.

Underernæring

Når man over lang tid ikke får nok mat og kroppens behov for energi ikke dekkes. Underernæring fører til at man blir lettere syk. Et barn som er underernært, kan vokse og utvikle seg saktere. Dersom man ikke får mat, vil et vanlig menneske dø etter omtrent 60 døgn, om han eller hun får i seg vann.

UNICEF

En organisasjon i FN som jobber for barns rettigheter.

Universelt

Et ord som beskriver at noe gjelder for alle. At en avtale er universell, betyr for eksempel at det gjelder for Norge og USA, like mye som for Egypt og Argentina.

Urbanisering

Urbanisering betyr at flere og flere mennesker flytter fra landsbygda til byene, ofte for å få seg jobb.

Utdanning

Du får utdanning når du går på skole. Å få lære det man trenger for å leve et godt liv, slik som å lese, skrive og regne. Å få kunnskap, lære om verden rundt seg, og kunne et yrke er en menneskerett.

Utnytte

Bruke, dra nytte av.

Utrydde

Å fjerne, drepe eller utslette alt av noe, f.eks en art.

Utslipp

Brukes ofte om gasser som slippes ut i lufta. Ofte er det snakk om miljøfarlige gasser som ikke er bra for miljøet og klimaet.

Utviklingsland

I blant forkortet u-land, er et fellesord for land med dårlig økonomi der jordbruk er utbredt og mange lever av den maten de produserer selv.

Utvikling

Forbedring, fremgang eller endring.

Ytringsfrihet

Å kunne si det man mener uten å bli straffet for det.

Verne

Et annet ord for å passe på, beskytte eller forsvare.

Økonomi

Økonomi er produksjon og fordeling av ressurser, og selvsagt også penger

Økonomisk utvikling

En type endring som har med fordeling av penger, forbruk og handel å gjøre.

Økosystem

Et system i naturen, hvor alle artene som lever der er avhengige av hverandre for å overleve. F.eks. en blåbærskog, regnskogen, klimasystemet eller en innsjø.